

KNJIŽEVNA PROZA IVANA VEČENAJA / ILI RIJEČ JE OSVIJETLILA SLIKU

Govoriti o proznom književnom djelu Ivana Večenaja nije ni malo lako, jer pred sobom imamo njegovu likovnu, slikarsku veličinu pred kojom padaju u sjenu svi drugi aspekti njegova rada i djelovanja. Pa ipak, on sam uvukao nas je u priču o rodnom mu Prekodravlju, u koje je usađen srcem i dušom, velikim marom i trudom, kao hrast u dubinu prekodravske prašume svom svojom snagom ali, i kao onaj list hrast s crteža na kraju knjige **Tajne dvorca Pepelare**, koji ima oblik Prekodravlja, i kojega autor Večenaj postavlja kao rebus, a onda ga tumači na način kreativca koji duboko promišlja iz svoje usidrenosti u ljubav prema čovjeku i Bogu, Prekodravlju i domovini Hrvatskoj.

Upravo u tim odrednicama možemo tražiti suštinske motive i poticaje za nastanak književne proze Ivana Večenaja koju čini trilogija: **Tajne dvorca Pepelare** (Društvo Podravaca Zagreb, Gola 1989.), **Krik divlje djevojke** (Muzej grada Koprivnice, Biblioteka "Podravske zbornike" – knjiga 24, Gola 1989.), i **Velika ftica** (vlastito izdanje, nakladnik Osnovna škola Gola, Gola 2000.)

Svoju poziciju u smislu motiviranosti za pisanu riječ i ciljeva koje njome želi postići, sam autor ovako iskazuje već u prvoj knjizi – **Tajne dvorca Pepelare**.

"Živio sam u ono prelazno doba kada se gubilo i nestajalo ono što je stoljećima u upotrebi, a budilo se novo, kada se već ide na Mjesec, ili objeđuje u Zagrebu a večera u New Yorku. Zaista je ovo veliki skok iz starog u današnje novo. Staro je prošlo, a da barem od svega toga nešto ostane zabilježio sam i zapisao za one koji dolaze ne bi znali, /ne bi li znali, op. E. B./, kako se živjelo na ovom prekodravskom području od davnine." (str. 6.).

A onda, tu motiviranost, tu unutarnju pokretačku snagu koja ga je navela na pisanje upotpunjuje, sažimajući i kazujući nam ujedno temeljnu potku sadržaja cijele trilogije – u svojevrсноj, dužoj pjesmi u prozi na kraju prve knjige pod naslovom "Od zdavnja smo tu, na ovom tlu", gdje uznosito, srcem putuje kroz vrijeme, ogleda se minulim stoljećima koja su prošla Prekodravljem pa kazuje i poručuje:

"Od zdavnja smo tu – dok smo još kremen kresali da bi železnoga jognja
dobili. /.../

Od zdavnja smo tu – dok je tama pokrivala podravsku ravnicu punu močvara i

- šikarja, punu
jeze i samoće, punu jada, tišine i straha. /.../
- Od zdavnja smo tu – na ovom tlu dok Dravu je bilo teško prejeti, a nazaj se ne
moglo pobeći,
niti smo smeli, a niti smo imali kam. /.../
- Od zdavnja smo tu – na ovom tlu dok smo svoje muže odpravljale na daleke
pute, na duga
ratovanja, kulučenja, koje nismo više vidle po nekuliko let
ili nigdar
više. /.../
- Od zdavnja smo tu – na ovom tlu. Dok su v Drnju v rog zatrombetali i se nas
na vrpuzu pozvala,
dižite se i krenite peške si do Drave tam vas čeka vojska da
vas prehititi
prek na onu stranu. Pošli jesmo bez igdi ičega i goli i bosii,
i gladni i
jadni, nemi i šepavi, i grčavi i sakojadi. Prešli smo Dravu i
nastavili dve
do tri vure pešice i došli smo tu. To je naše poslednje
preselenje bilo i
nigdar se više nismo selili ni odonut tu ni odovut tam.. /.../
- Od zdavnja smo tu – na ovom tlu dok betegi sake vrsti so nas tokli mučili, i
griža i kolera, i
bobike i španjolke, i kuga i srab /.../ i Bog zna kakvi sve
betegi od koje
se nismo mogli obraniti ni zvrčati. Znali smo za den i
noć, za jad i glad. /.../
- Od zdavnja smo tu – na ovom tlu dok koru s hrasta smo gulili, gubača brali, po
našej šumaj i s
tem kožu ščinajli od koje smo si opanke delali. /.../
- Od zdavnja smo tu – na ovom tlu bili smo predi Turcov, predi Pesoglavcov,
predi Mađarov, predi od sejo, predi, predi, predi. /.../
- Od zdavnja smo tu – na ovom tlu. Mučili nas i tokli nas, branili nam ono kaj je
sakom rodu i
narodu najsvetije, šteli so spuknoti kaj od srca raste, ali
spuknoti je teško
kaj je dobro posađeno i fkorenjeno, jel posle na tom
mestu još bole raste.
Šteli so nam drugo svoje dati, a to drugo neje naše, pak je
bole onda kaj

je vaše nek bo vaše, kaj je naše nek bo naše. /.../
Od zdavnja smo tu – na ovom tlu. I želimo i mi i naša deca dale ostati tu kak si
oni koji so na
na čas ili zanavek ostavili ovo naše tak lepo tak toplo i
milo i drago pre
prekodravsko tlo”. /.../ (Tajne dvorca Pepelare,
str. 168-175.)

U ovom tekstu zgrušana je životna drama Prekodravskog čovjeka. U svim tim borbama, sukobima, ratovima, u potlačenosti, neznanju, neimaštini... seljenju, i mukama, mala po malo izrasla je gotovo herojska slika života, stalno ovisnog o volji tuđina gospodara, o sili prirode i Božjoj dobroti koja je uvijek iznova otvarala nadu i vraćala snagu.

Citirani tekst sugerira nam i tematski sklop cijele trilogije, ali kako nitko nije svijet za sebe, u Večernajevim knjigama scena povijesnih zbivanja nije samo Prekodravlje sa središtem u Goli, nego je mnogo šira; obuhvaća čitavu lepezu povijesnih događaja na tlu Hrvatske i Europe, unutar kojih nastoji sagledati **Prekodravlje u povijesti, legendi i priči**, kako sam definira podnaslovom u sve tri knjige. I doista, ovim knjigama isprepliće se prethistorija, historija, legende i priče koje zajedno putuju minulim stoljećima. Vremenski luk koji pisac u ovoj trilogiji zatvara nad Prekodravljem, zaista je širok, “odapet” naslovom na 13. stranici prve knjige: **Prekodravlje u prethistoriji** – svoj epilog ima krajem 19. stoljeća, dok je 20. stoljeće na prostoru današnjeg Prekodravlja samo naznačeno u bitnim događajima koji su i ovuda prošli: Prvi i Drugi svjetski rat te Domovinski rat.

Strukturirajući tekst u tako širokom vremenskom rasponu, autor u cijeloj trilogiji stoji iznad, svevideći je, nema vremenskih barijera pa slobodno ide iz prezenta u perfekt, futur ili pluskvamperfekt. Čitatelju ostaje da povezuje svu tu širinu događaja na povijesnoj pozornici koji se u trilogiji odvijaju na način priče koja se događa u samo nekoliko dana i u kojoj se osim prepisivanja, dokumentiranja iz crkvenih knjiga i drugih izvora, kako sam autor navodi - u ovoj trilogiji sadržaj gradi i suhom informacijom, naracijom temeljenoj na legendi i narodnim pričama, opisom, ali i dijalogom, osobito u trećoj knjizi, gdje pisac literarno odskaače od prve dvije knjige.

Slijedom teksta - Tajne dvorca Pepelare i Krik divlje djevojke više su povijest i legenda, a Velika ftica, najopsežniji i najkreativniji dio trilogije – priča, koja u literarnom smislu nosi trilogiju i proteže sadržaj, i bitne likove iz prve dvije knjige. Kažem – bitne likove, jer teško je izdvojiti jedan glavni lik, zato što više likova, svaki na svoj način i u nekom aspektu nose osobine koje pokazuju i iskazuju Prekodravca: Josip, Barica, Mara, Toma, Đuro, Luka i drugi, ali i oni pod nadimcima Vrba, Topola i Goli. I tek objedinjavanjem tih likova upoznajemo

Podravca Prekodravca kao kolektivnog junaka ove trilogije, kojega su formirale teške životne okolnosti, ostavljajući traga u psihi čovjeka na putu od divljeg nomada do čovjeka koji gradi svoju kolibu od pruća i blata, a onda se tijekom stoljeća postepeno emancipira.

Pa ipak, najbolje je osvijetljen lik Josipa. Mnoge emocije pisac veže uz njega, dirljiva je njegova sudbina od djeteta u Drnju kojega su odveli Turci, potencirano osjetljiva time što je dijete zapamtilo svoje porijeklo i jednog dana, povratkom - kao odrastao čovjek prepoznaje hrast u svome rodnom Drnju. Tu se ženi, a svećenik nevjesti tom prigodom kazuje da se upiše u knjigu prezimenom Vetzeny, dakle Večenaj, što govori da je to bilo Josipovo prezime. Na kraju Velike ftice osvijetljene su i te emocije, prema imenu Josip, gdje je zapisano: "Ovu priču posvećujem prije svega svojem pokojnom sinu Josipu" /.../.

Tajne dvorca Pepelare, počiva na povijesnim zbivanjima evropskog prostora, i legendi o životu Sv. Elizabete ugarske, tirinške, koju autor pun kršćanskog nadahnuća ovdje razvija i provlači kao bitni diskurs glavne teme ove prve knjige, ali i cijele trilogije. Ono što najviše golica u ovoj knjizi svakako je uvjerenje pisca da je - Sv. Elizabeta, (kći ugarskog kralja Andrije II, sestra Bele i Kolomana, supruga tirinškog vojvode Ljudevita) - rođena u gradu - dvorcu St. Eržabetu, odnosno Pepelari, u Prekodravlju, gdje se neistražene ruševine i danas vide, i u kojemu je svetica i pokopana. A o dvorcu Pepelara saznajemo na kraju treće knjige trilogije i ovo: "Šume u kojima je bilo najviše hrasta lužnjaka palili su, a od pepela se dobivala lužnica za pranje rublja. Budući da su za paljenje bile potrebne prostorije, graničari su se poslužili zidinama porušenog kraljevskog grada Sv. Elizabeta, sagrađenog u 11. stoljeću, kojega su Turci prilikom Mohačke bitke 1526. godine spalili i uništili. Ruševine tog starog grada danas nazivamo Pepelara." (Velika ftica, str. 487.).

Krik divlje djevojke, neposredno nastavlja na Tajne dvorca Pepelare, povijesnim događajima koje nosi s turske strane vrijeme cara Murata, Bajazita i sultana Sulejmana II. (Mehmed-paša Sokolović), a s hrvatske Jurišića, Frankopana i Zrinskih, ali naglasak ostaje na području Podravine i Prekodravlja. Pisac navodi: "Znamo iz povijesti da poslije Avara, koji su pokorili velik dio Europe pa i našu Podravinu, nismo bili dugo mirni, jer su nam u pohode počeli dolaziti Turci" /.../ I kako nam dalje priopćuje: "Jednog lijepog jesenskog dana 1526. godine pozove Ređep - paša sve svoje begove u lov", onda im Sabrija - beg opisuje kamo će ih to voditi: "Ja sam već prilično dugo tamo, nadomak velikih prašuma koje se protežu od Brežnice sve do rijeke Drave. /.../ Već dugo zovem svijetloga pašu da dođe i vidi šta ima u tim šumama ispred Brežnice. Do danas nitko nije bio u njima a jelena, divljih svinja, jarebica i druge divljači ima na tisuće. /.../ Dogovoreno učinjeno!

Nastavili su bančiti u pašinom šatoru sve do kasno u noć, a sutradan ujutro

krene Ređep-paša sa svojim gostima prema Čorgovu, držeći se brežuljaka Sv. Mihalja, Zakanja, zatim preko Porok Sentkirala gdje su na nekoj lijepoj uzvisini sjali, bilo je već podne, da se malo odmoro i nešto pojedju. Odatle je pogled sezao daleko preko Drave, sve do Bilogore ispod koje se bijelila utvrda Koprivnica koja je bila trn u oku Turcima.”

Re-paša (Repaš!) i Sabrija-beg poginuli su u tom lovu na tajanstven način u prekodravskoj prašumi - u čemu su ulogu odigrale nepoznate sile i duhovi, divlje djevojke i vile – nestvarni, mitski svijet koji zapravo simbolizira snagu iskona na ovom prostoru, snagu podravskog čovjeka, duh zemlje koji za njega radi, jer on je tu svoj na svome, bez zlih namjera prema ikome, ali sposoban i spreman da iz svog močvarnog krajolika, iz drevne prašume koja njime dominira, dovinjuje se i brani goli život i svoju opstojnost na tom prostoru. Tim slijedom, unatoč svim “turcima i vucima”, unatoč Dravi koja je “selila” svoje korito, uz nadljudske muke koje je prošao tijekom svoje povijesti, podravski, naglašeno prekodravski čovjek iznio je sebe iz povijesti i ostvario svoj identitet u njoj u suverenu mu budućnost. Rekla bih da je navedeno bitni smisao i poruka cijele trilogije.

Velika ftica proteže sadržaj prvih dviju knjiga te ga vodi kraju - i slijedom povijesnih događanja na ovom prostoru, konačnom obračunu s Turcima, unatoč svim ograničavajućim okolnostima, osobito Bečkom dvoru, jer kako autor navodi: “- Bečki dvor imao je svoje posebne planove sa Zrinskim i Hrvatskom, pa se hrvatski banovi nisu smjeli upuštati u borbu s Turcima makar ih Turci klali kao ovce.” Ali, “Onaj put prikupi Zrinski svoju bansku vojsku od 25.000 vojnika

i krene /.../. Tu na granici, prije prijelaza Drave u Koprivnici, dogovoriše se da će Koprivnički kapetan sa zapovjednicima iz Virja i Đurđevca prijeći Dravu kod Molvi i preko Ždale udariti na Brežnicu. /.../ Drava je u najvećoj tišini prijeđena u Sigecu i sva vojska bila je prebačena u Prekodravlje do prvog sumraka. /.../ - Dobro je reče Zrinski, put je tu i moramo se držati samo njega da ne zalutamo u ovoj divljini i prašumi jer on vodi na Brežnicu gdje nam je i cilj da otjeramo Turke iz Brežnice.” (Velika ftica, str. 12. i 14.) Tako se bitke i vrijeme vuku dalje, jedne odnosi, druge tuđine donosi; vojuje graničarski podravski puk za interese mađarske, ugarske i bog te pitaj čije sve.

Služeći se već naprijed spomenutim stilskim postupcima, valja istaći da u Velikoj ftici priča teče naglašeno putem dijaloga što daje življu prohodnost suhoparnoj povijesti. A kako je teško držati u stalnom tijeku priču ogrnutu širokim vremenski rasponom, u trećoj knjizi, da bi pričanje održalo dah i apsolviralo Tajne dvorca Pepelare i Krik divlje djevojke, u Velikoj ftici, osobito pod kraj nailazimo na sažimanje teksta pa i na metatekst kao način autora da apsolvira i zaokruži cjelinu trilogije. Primjerice, čini to pisac navodeći Josipova sjećanja (Velika ftica, str. 400., 4001.).

Pa ipak proznu književnu trilogiju Tajne dvorca Pepelare, Krik divlje djevojke i Velika ftica, s književno-povijesnog stajališta, a prema estetskim i stilističkim postupcima autora u strukturiranju građe, možemo ubaštiniti u vrijeme realizma, u priču izraslu na tradiciji Novakova i Šenoina povijesnog romana.

Osim što je povijesni, Večenajev roman je i roman identiteta u kojemu je sačuvana svijest pojedinca o narodnom biću, koja se gradila stoljećima pa sad u toj prozi razlijeva se širinom Drave koja meandrira, dere obalu, širi korito na štetu i muku čovjeka, mijenja krajolik i granice premješta, odnosi zemlju... Ima tu nešto i od Kozarčeve elementarnosti u Mrtvim kapitalima, od upućenosti čovjeka na zemlju u službi vlastitog opstanka.

U ovoj trilogiji Drava ima posebnu ulogu - ona je prokletstvo i blagoslov, žila kucavica Prekodravlja koja ga je tijekom vremena, neovisno o ljudskoj volji formirala takvim kakvo je, što autor potkrijepljuje i svojevrsnom izradom/crtežom topografske karte Prekodravlja, s uključenim toponimima mjesta, naselja, imena ljudi. Sve je to u funkciji razlikovanja od svih tuđina koji su nastojali ovo područje pokoriti, ali i u funkciji potvrde primata prekodravskog čovjeka – Podravca – Hrvata starosjedioca na ovom području. Drava je sudbinska rijeka, stoljećima su je vojske prelazile, uvijek s osvajačkim ciljevima; ona je bila branik čovjeka, u spoju sa zemljom hraniteljicom.

Dakle, Večenajeva proza temelji u traženju i građenju identiteta prekodravskog čovjeka, ali ona je i autobiografska, jer u njoj Ivan Večenaj traga i za vlastitim korijenima. Na jednom mjestu kazuje nam: “U vrijeme šesnaestog i sedamnaestog stoljeća u Drnju je bilo puno izbjeglica iz Slavonije, Mađarske i Bosne koji

su bježeći pred Turcima, našli utočište u Drnju. Kako sam svoje prezime Večenaj našao u crkvenim knjigama: rođenih, krštenih, vjenčanih i umrlih u Drnju iz toga vremena, koje je preseljenjem iz Drnja došlo u Golu i Gotalovo, počeo sam istraživati otkuda su moji preci došli u Drnje.” Tko traži i nađe”, kaže narodna. Tako je i Ivan Večenaj pronašao svoje korijene i sve zapisao, i fotografijom potkrijepio.

Privodeći kraju moje poslanje oko Večenajeve trilogije, mišljenja sam da su bitni aspekti s kojih se prilazi ovoj prozi. Bitan je i društveni i politički okvir iz kojega danas gledamo i to kamo se taj okvir otvara – u konačnici bitna je poruka koju autor odašilja osvjetljavanjem prošlih vremena, iz kojih gleda u budućnost. Između ta dva vremena stoje današnji naraštaji sa svojim sociokulturološkim pogledima izraslim na vrijednostima koje nam je ponudilo postmodernističko vrijeme i postmodernistička umjetnost. Pa ipak, pisac vidi most koji spaja, most koji nosi teret i odgovornost pred budućnošću na prostoru Prekodravlja. Svojim viđenjem Večenaj, daje svoj obol i ukazuje na oslonce za taj spoj koji nipošto nije lagan i jednostran.

Današnji recipijenti ove proze žive u drugačijem vremenu, ali ne i vremenu bez opasnosti; žive u vremenu globalizacije koja prijeti zatiranjem identiteta malih naroda. Globalizacija kreira i globalističku umjetnost, umjetnost i svijet bez duše, jer je istina da duša izvire najautentičnije iz zavičajnog miljea, iz identiteta malih naroda, njegove kulture i umjetnosti - iz te bujne i bogate raznolikosti na našoj Planeti. Ali, čovjek srlja, ljudska sudbina se traži iz “kuta u kut”, bahati se i rasplinjuje, uzdiže i ruši postulate života na Zemlji, ograđuje se u svoje dvorište, ili se globalizira u ime demokracije koja je na djelu često izigrana; srlja bez mogućnosti da pronađe spasonosnu MJERU kao garanciju pravednosti, razvoja i opstanka. Možda ova proza, mada retro pomaknuta, može u tom smislu aktualizirati promišljanja vezana za budućnost. A to i jest bila želja autora upućujući se u avanturu pisanja, kao što je na početku ovog teksta i citirano.

Ono na što još želim staviti naglasak u ovim knjigama jest jezik kojim su one napisane. Mnogo je teksta ostvareno na standardnom hrvatskom jeziku, ali ipak najljepše stranice ovog štiva ostaju one na kojima se vodi dijalog kajkavskim govorom i golskim izričajem, ili gdje se slika liričnost krajolika, gdje se daje maha mašti, šali, humoru, jer se osjeća da autor u tom izričaju autentično diše - i imaginira! U tom smislu, imaginacija je snažna unutar povijesne zbilje, pa sve ono što nije dokumentarno, pisac priziva maštom u skladu s onom narodnom predajom: tuđin je zao, okrutan – naši su dobri, bore se za goli život. Duh narodne predaje, legende, bajki i basni također je snažan. Tu vile donose i odnose djevojke, plešu s njima na poljani u prekodravskoj prašumi, gdje se skupljaju i točno u podne polete s vjetrovom da bi navijestile drugu polovicu dana. Taj let je poetičan i dramatičan, silovit i, dakako, nestvaran.

Dodajem još i to, kao bitni sastavni dio ovih triju knjiga: sve tri bogato su ilustrirane crtežima, iz ruke majstora Ivana Večenaja.

I na kraju: vraćam se početnom razmišljanju kojim sam i pristupila književnoj prozi Ivana Večenaja pitanjem: Zašto? Zašto riječ, ispod pera slikara svjetskoga glasa. Nameće se više odgovora, ali tek nakon iščitavanja ove trilogije, teksta na gotovo tisuću stranica, rastvorilo mi se ishodišno vrelo slika Ivana Večenaja. Naime, **riječ je osvjetlila sliku**: temu, likove, čudesne životinje, prekodravski krajolik iz davnine, kompoziciju, i tu osobitu atmosferu uhvaćenu na mnogim – ponajboljim slikama ovoga slikara. Sklapajući korice Večenajeve prozne trilogije - i sama isprepletена svojim djelom u riječi i slike – samo potvrdih u sebi već ranije potvrđeno: U Početku bijaše Riječ.